

Om Sören Kierkegaard

Sören Aabye Kierkegaard, filosof, (5/5 1813 - 11/11 1855), född i Köpenhamn, son till en rik manufakturhandlare av bondesläkt; från den gamle fadern, som sysselsatte sig mycket med K. under hans uppväxt, ärvde han tungsinne. Student 1830 var K. i många år inskriven i den teol. fakulteten utan att idka examensstudier. Spirituell, högt bildad, en skarpsinnig debattör, förstod han redan i dessa unga år att tilldraga sig mångas upptärksamhet. Om sitt kall var han länge oviss. Han splittrade sig mellan mångahanda filosofiska och litterära intressen, men några händelser inträffade, som ryckte honom upp ur hans förströddhet. Faderns bild, som hade stått för honom i ett upphöjt pietetens ljus, förmörkades plötsligt. Han talar om 'den stora jordbävningen', som fick honom att ana, att faderns höga ålder kunde vara en förbannelse från Gud. En tilldragelse, till vilken man ännu icke funnit någon säker förklaring, enl. förmenande av sexuellt art, synes även ha tyngt hans samvete.

1838 dog fadern, och det kom fart i K:s examensläsning; 1840 blev han cand. theol. och förlovade sig med en 16-årig flicka, Regine Olsen. K. kom snart underfund med att förlovningen var ett misstag: hans tungsinne och möjl. även därmed i samband stående kroppsliga förhållanden stodo i vägen för deras äktenskap. I okt. 1841 tvingade han henne genom ett antaget hårdhärtat uppförande att slå upp förlovningen och kastade sig lidelsefullt in i en omfattande produktion.

K:s tidigaste skrifter, en broschyr emot H. C. Andersens vekliga genidyrkan (1838) och en doktorsavh. 'Om Begrebet Ironi med stadigt Hensyn till Socrates' (1841), hade blott varit en upptakt. Nu utgav han under pseud. *V i c t o r E r e m i t a* det omfångsrika verket 'Enten-Eller' (2 bd, 1843), ett första men ofullkomligt utkast till en levnadsfilosofi. D. 1, 'A:s Papirer', skildrar genom en rad aforismer, avh. och novellistiska brottstycken en estetisk livsuppfattning, som upplöser sig i demonisk förtvivlan. D. 2, 'B:s Papirer', framställer gentemot denna en kristlig-etisk livslära: det gäller att välja upprepningen, äktenskapet, plikten, vardagslivet. Denna ståndpunkt förmådde K. emellertid icke framställa med samma vältalighet som den estetiska, och i hokens slut hänvisas i själva verket till en tredje möjlighet, en religias livsuppfattning av mindre idyllisk karaktär.

Samtidigt med denna estetisk-filosofiska bok, vars innehåll växlar från den pikanta underhållningsskriften ('Forförelserens Dagbog') till den vetenskapliga undersökningen ('Ligevægten mellem det Æsthetiske og det Ethiske i Personlighedens Udarbejdelse'), utgav K. under eget namn de första av en lång rad 'Opbyggelige Taler'. Han fortsätter här J. P. Mynsters uppbyggliga prosaverk men överbjuder honom i riktning mot skärpt religiositet och ett mera individuellt gudsförhållande. Det estetiska författarskapet fortsattes med ett par mindre livsbilder, 'Frygt og Bæven' (1843), som med Abrahams offer som grundtema behandlar frågan, om man kan tänka sig ett åsidosättande av de moraliska kraven av hänsyn till ett högre (religiöst) syfte, och 'Gientagelsen' (s.å.), som skildrar en poetiskt begåvad ynglings brytning med sin älskade under trycket av den religiösa kallelsen, samt slutl. den stora boken 'Stadier paa Livets Vei' (1845), hans förnämsta verk som diktare. Den utvecklar i den klaraste formen K:s lära om de tre livsstadierna: det estetiska i den platoniske dialogen 'In vino veritas', det etiska i den humoristiska episteln 'Adskilligt om Ægteskabet', det religiösa i den dagboksformade novellen 'Skyldig - ikke Skyldig', som på grundval av hans egen förlovningshistoria skildrar den bittra motsatsen mellan livslycka och paradoxat religiositet.

Något senare hade K:s filosofiska författarskap börjat med avh. 'Philosophiske Smuler' (1844), som återupptager det sokratiske problemet: i vad mån sanningen kan läras. Den kristne kan, hävdar K. genom sin pseud. J o h a n n e s C l i m a c u s, icke nöja sig med det platoniska svaret, att kunskap beror på minne, utan måste ha sanningen sig ingiven av en Gud, som både lär sanningen och gör den till verklighet. I ett följ. verk, 'Begrebet Angest' (s.å.), analyserar K. syndmedvetandet och finner syndafallet betingat av ånkesten. Huvudverket kom 1846 under den bisarra titeln 'Afsluttende uvidenskabelig Efterskrift til de philosophiske Smuler', som i kåserande form polemiserar mot varje metafysiskt system, hävdar kristendomens karaktär av personlig upplevelse och kräver, att den enskilde för att bli kristen måste bli helt subjektiv. Här skiljes också, såsom redan förberedelsevis i 'Stadier', mellan 'Religiøsiteten A', den allmänna etisk-religiösa ståndpunkten, och 'Religiøsiteten B', som uppfattar tron som en förgelse, Kristi människoblivande som en paradox och den troendes lott som ett martyrium.

Innan denna bok utkom, hade K. själv fått prova på ett slags martyrium, i det att han haft sammanstötningar med P. L. Mötter och M. Goldschmidt, vilka gjorde honom till föremål för närgånget hån i skåmtidn. 'Corsaren'. Möjl. har denna händelse påskyndat hans egentliga religiösa författarskap. Medan de tidigare, uppbyggliga talen icke betecknade något brott med traditionellt religiositet, stå K:s tal och traktater 1847 - 51 i paradoxens tecken: 'Opbyggelige Taler i forskjellig Aand', 'Kjerlighedens Gjerninger', 'Christelige Taler', 'Indøvelse i Christendom' m.fl. De framhäva med stigande häftighet avståndet mellan ideal och verklighet. Kristendomen behöver intet försvar, den är angripande; att sluta sig till den är en farlig sak, förpliktar till erkännande av det beståendes, även kyrkans ovärdighet. Från samma tid äro ett par teoretiska skrifter 'Tvende ethisk-religieuse Smaa-Afhandlinger' (1849), om en människas rätt att låta döda sig för sanningens skull samt om begreppen geni och apostel, och 'Sygdommen til Døden' (1848), en djupsinnig och spetsfundig analys av mänsklig förtvivlan. I 'Til Selvprøvelse, Samtiden anbefalet' (1851) slutar han med en förmaning till den enskilde att välja kristendomen el. avvisa den, men i medvetande om det oerhörda ansvar, som följer med valet. K. tyckes genom sina böcker om kristendomens väsen i början ha kommit till ett slags tillfrisknande från sin religiösa kris. Men såret bröts upp igen, säkerligen på gr. av de ledande statskyrkomännens hållning. K. kom i våldsamt polemik med H. L. Martensen, förd bl.a. genom flygskriften 'Öieblikket' (1854), varvid K. angrep statskyrkan och prästerna och hävdade, att kristendomen ännu icke kommit in i världen.

K., som utövade ett mäktigt infly- tande på nordiskt kulturliv redan under senare hälften av 1800-talet, främst kanske i Norge, och som kring sekelskiftet började uppmärksammas i Tyskland, blev efter 1:a världskriget studerad och översatt även i Frankrike, Holland, Italien och Ungern, och efter 2:a världskriget har han livligt uppmärksamats som utgångspunkt för existensialismen. Det är främst filosofer, som tagit upp honom till studium, men han har också utövat inflytande på diktare och kritiker och i viss mån också på den läsande allmänheten. Det är icke minst den egenartade människan K., som ur rent psykologisk synpunkt fångat.

K:s skrifter äro utg. av A. B. Drachmann, J. L. Heiberg och H. O. Lange (15 bd, senaste uppl. 1920 - 36); hans efterlämnade papper, som äro en av världslitteraturens märkligaste självbekännelseskrafter, senaste av P. A. Heiberg, V. Kuhr och E. Torsting (11 bd, 1909 - 49).

Litt.: G. Brandes, 'S. K.' (1877; sv. overs. s.å.); W. Rudin, 'S. K:s person och författarskap' (1880); H. Höffding, 'S. k. som Filosof' (1892); 'K.-studier', utg. av

P. A. Heiberg & V. Kuhr (3 bd, 1912 - 18); P. A. Heiberg, 'S. K:s religiøse Udvikling'; E. Geismar, 'S. K.' (2 bd, 1926 - 28); F. Brandt, 'Den unge S. K.' (1929); Hj. Helweg, 'S. K. En psykiatrisk-psykologisk Studie' (1933; sv. övers, s.å.); F. Brandt & Else Rammel, 'S. K. og Pengene' (1935); L. Chestov, 'K. et la philosophie existentielle' (1936; da. övers. 1947); V. Christensen, 'S. K., i sit Bedekammer' (1937); J. Wahl, 'Études Kierkegaardienes' (1838), T. Bohlin, 'S. K.' (1939); J. Hohlenberg, 'S. K.' (1940; sv. övers. 1943), 'Den ensommes Vej' (1948); J. Björkhem, 'S. K. i psykologisk belysning' (1942); R. Magnussen, 'S. K. set udefra' (s.å.), 'Det særlige Kors' (s.å.); A. Gemmer, 'S. K:s Livsfilosofi' (1944); R. Jolivet, 'Introduction à K.' (2 éd. 1946); D. G. M. Patrick-, 'Pascal and K.' (2 bd, 1947); Th. Haecker, 'Der Buckel K:s' (s.å.); P. Mesnard, 'Le vrai visage de K.' (1948); R. Thomte, 'K:s philosophy of religion, (s.å.); R. Friedmann, 'K. The analysis of the psychological personality' (1949); W. Rehm, 'K. und der Verführer' (s.å.).